

ارزیابی میزان مشارکت شهروندان در مدیریت محله‌ای (مطالعه موردی: محله سنگلج شهر تهران)

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۳/۱۰/۱۶ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۵/۳/۳۰

کرامت اله زبیری

عضو هیات علمی دانشگاه تهران zayyari@ut.ac.ir

مجید سعیدی راد

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه شهید بهشتی

majid.saeidirad@yahoo.com (مسئول مکاتبات)

سامان حیدری

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه خوارزمی تهران ghasaman_heydari2013@yahoo.com

چکیده

مقدمه و هدف پژوهش: تجارب جهانی نشان می‌دهد که برنامه‌ریزی دیگر نمی‌تواند به عنوان دانای کل پاسخگوی خواسته‌های ذی‌نفعان باشد. بنابراین در چند دهه اخیر تمرکز بر برنامه‌ریزی از پایین به بالا در کشورهای توسعه یافته بیشتر شده است که عامل موفقیت‌های گوناگونی در عرصه‌های مختلف شهری بوده است. با این وجود بررسی این امر در کشورهای در حال توسعه نیز جای تأمل دارد. امروزه در شهرهای کشورهای توسعه نیافته برنامه‌ریزی به صورت متمرکز و از بالا به پایین می‌باشد که عرصه را برای مشارکت ذی‌نفعان در اداره امور شهر تنگ کرده است. در پژوهش حاضر سعی بر آن بوده است که این ضعف عمده برنامه‌ریزی در مدیریت محله سنگلج نشان داده شود. همچنین هدف این پژوهش ارزیابی مشارکت شهروندان در مدیریت محله‌ای در محله سنگلج می‌باشد.

روش پژوهش: پژوهش از نظر روش توصیفی-تحلیلی است. این پژوهش با بهره‌گیری از نمونه‌گیری غیر احتمالی تعداد ۹۶ نفر از شهروندان محله سنگلج را به‌عنوان نمونه انتخاب کرده و پرسش‌نامه‌هایی که از قبل طراحی شده بود در میان آن‌ها توزیع گردیده شده است. داده‌های به‌دست‌آمده با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. آزمون‌های مورد استفاده در این نرم‌افزار، آزمون t تک نمونه‌ای و آزمون پیرسون است.

یافته‌ها: یافته‌های تحقیق و آزمون‌های آماری نشان داد تمایل به مشارکت در میان شهروندان محله سنگلج بالا است میانگین ۳/۵۷ گویای تأیید آن می‌باشد. درنهایت نیز نشان داده شد بین میزان مشارکت و عملکرد شوراباری رابطه معناداری وجود دارد و مقدار آن نیز ۱/۸۳۷ می‌باشد که بر اساس تفسیر آزمون همبستگی نشان از سطح بالای همبستگی دارد.

نتیجه‌گیری: نتایج حاصل از پژوهش نشان داد میزان مشارکت شهروندان در حد مطلوبی قرار ندارد که این بیانگر پایین بودن میزان مشارکت شهروندان در اداره امور شهری می‌باشد و می‌توان نتیجه گرفت هنوز زمینه برای مشارکت شهروندان در مدیریت محله فراهم نشده است، هرچند که در میان شهروندان محله سنگلج، تمایل به مشارکت در امور محله در حد بالایی قرار دارد. بنابراین این یک سرمایه بزرگ و بالقوه است که باید زمینه برای بالفعل کردن آن فراهم شود. درنهایت می‌توان اذعان نمود که هنوز شوراباری نتوانسته است به‌عنوان یک نهاد مردمی زمینه را برای مشارکت مردم در اداره امور شهری فراهم کند.

واژگان کلیدی: شهروند، مدیریت شهری، چالش مدیریتی، مشارکت، منطقه ۱ شهر تهران

مقدمه

افزایش سریع جمعیت توأم با گسترش شهرنشینی و رشد و توسعه روزافزون شهرها بخصوص از دهه ۱۹۵۰ میلادی مشکلات فراوانی در کشورهای مختلف به ویژه کشورهای جهان سوم ایجاد کرده که این خود موجب گشته است سیستم مدیریتی شهر با چالش‌ها و تنگناهایی روبه‌رو شود. در سیستم مدیریت شهری نوین برای رفع این مشکلات و چالش‌های زندگی شهری، الگوهای متعددی ارائه شده است. یکی از این الگوها که مدل غالب در مدیریت شهری محسوب می‌شود، الگوی حکمروایی خوب شهری است (برک پور و اسدی، ۳۵-۶۷:۱۳۸۸).

امروزه حکومت به‌تنهایی قادر به جمع‌کردن و هدایت ظرفیت‌های جمعی برای برخورد با مشکلات پیش روی جامعه نیست. در نتیجه هم در سطح محلی، هم در سطح ملی و هم در سطح جهانی، مردم در جستجوی راه‌های نوین ایجاد توانایی‌های جمعی هستند. در این راستا، شکل‌های ابداعی حکمروایی در تلاش برای ایجاد ظرفیت‌های جمعی از طریق فرایندهای درگیر کردن ذی‌نفعان چندگانه هستند که در آن شهروندان، حکومت، بخش کسب‌وکار و سازمان‌های غیردولتی باهم تشریک‌مساعی دارند (Ubles et al, 2010: 25) بنابراین لازمه رفع ناپایداری توسعه شهری در کشورهای در حال توسعه و رفع ناپایداری از بدنه نهادهای مدیریتی و برنامه‌ریزی شهری و در واقع اثرپذیری، مسئولیت‌پذیری بیشتر در اداره امور شهری، تفویض وظایف و قدرت به حکومت‌های محلی و سایر ذی‌نفعان محلی است که تمام این‌ها به شیوه جدیدی از اداره شهرها به نام اداره مردمی شهرها دلالت دارد. در این الگو، مدیریت شهری از بالا به پایین جای خود را به مدیریت شهری از پایین به بالا داده و در این راستا مشارکت شهروندان در اداره امور شهری جزئی جدایی‌ناپذیر آن است (لاله پور، ۷۰:۱۳۸۶).

در جهان امروز مشارکت اجتماعی جزئی مؤثر و مهم می‌باشد که در کشور ما به علت وجود نظام برنامه‌ریزی متمرکز و از بالا به پایین همواره مشارکت اجتماعی در حاشیه و یا به شکل صوری به اجرا درمی‌آید. همین امر موجب شده است که حوزه عمومی (جز در مواردی) دچار ضعف باشد به‌بیان‌دیگر دولت، اکثر حوزه‌ها را متعلق به خود دانسته و تصدی‌گری و اجرای ملزومات آن را به عهده داشته است که این امر باعث شده مشارکت شهروندان به شکل صوری و حداکثر مشورتی باشد و از

سوی دیگر شهروندان نیز همواره دولت (به‌صورت عام) را مسئول و مجری بسیاری از وظایف و امور اجتماعی بدانند. لذا با علم به این نکته، شناسایی موانع موجود در مشارکت شهروندان و در نتیجه تلاش در جهت بهبود آن راهگشای دستیابی به مدیریت شهری کارآمد می‌باشد.

هدف پژوهش حاضر ارزیابی مشارکت شهروندان در مدیریت محله‌ای در محله سنگلج می‌باشد. محله سنگلج یکی از هزاران محله‌ای است که با مشکل عدم وجود شرایط برای مشارکت شهروندان در مدیریت محله‌ای روبرو شده است و باوجود اقداماتی که در این زمینه بخصوص ایجاد شورایی در این محله صورت گرفته است هنوز بستر و زمینه مشارکت شهروندان در مدیریت محله‌ای و در نهایت در مدیریت شهری فراهم نگردیده است. پژوهش حاضر درصدد است که در درجه اول میزان مشارکت شهروندان در مدیریت محله را مورد بررسی قرار دهد و در درجه دوم میزان رضایت شهروندان از شورایی محله که یک‌نهاد محلی است را برای فراهم کردن شرایط و بستر لازم مشارکت شهروندان مورد بررسی قرار دهد. در راستای این پژوهش سؤال‌های زیر مطرح می‌گردند:

- ۱- آیا مشارکت شهروندان در مدیریت محله سنگلج در حد مطلوبی قرار دارد؟
- ۲- آیا در میان شهروندان محله سنگلج تمایل به مشارکت در امور شهری وجود دارد؟
- ۳- آیا بین عملکرد شورایی با مشارکت مردم در مدیریت محله رابطه معناداری وجود دارد؟

مبانی نظری پژوهش

با متحول شدن نظریه‌های کلاسیک در دهه‌های ۶۰ و ۷۰ میلادی نظریه‌های جدیدی مطرح شدند که توجه آن‌ها بیشتر به برنامه‌ریزی با مشارکت ذی‌نفعان می‌باشد؛ از جمله نظریه‌های جدید در برنامه‌ریزی می‌توان به نظریه برنامه‌ریزی و کالتی، برنامه‌ریزی مشارکتی، نظریه برنامه-ریزی ارتباطی، راست جدید و برنامه‌ریزی، نهادگرایی و برنامه‌ریزی و پراگماتیسم و نو پراگماتیسم و برنامه‌ریزی اشاره کرد.

طرح مفهوم نظری الگوی "برنامه‌ریزی مشارکتی"، در بیان کنونی آن، برای تحقق‌پذیرتر کردن اهداف و فرآیندهای برنامه‌ریزی و هدایت مؤثر نتایج حاصله نکته-ای متأخر محسوب می‌شود و به تلاش‌های صورت گرفته در فرایند دموکراتیزه کردن جوامع در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ برمی‌گردد (Hurwitz, ۱۹۷۵).

است. شیوه‌هایی است نوین از عملکرد یک سازمان، شیوه‌ای نوین در برخورد با دولت مرکزی، نهادهای غیردولتی، بخش خصوصی و مردم. این مدیریت به معنی مدیریت با یویایی بیشتر، خودکفایی مؤثر و فعال تر است. به‌جای وابستگی شهرداری‌ها به دولت مرکزی، خودکفایی به معنای اتکای حکومت‌های محلی به مهارت‌های فنی و تا حد امکان به منابع مالی خودی می‌باشد (IULA-EMME, 1993:11)

در یک‌دهه اخیر بسیاری از سازمان‌ها و نهادهای مدنی دخیل در امر مدیریت و برنامه‌ریزی شهری در سطح جهانی بر ترویج نگرش مشارکتی برای تشویق نوعی رهیافت مدیریت و برنامه‌ریزی از پایین به بالا به‌منظور نظارت بر اقدامات توسعه‌ای تأکید داشته‌اند. برخی صاحب‌نظران سخن از تحول در پارادایم شهرسازی به میان آورده‌اند. روبوسا آونا در این رابطه اظهار می‌دارد که از یک دهه قبل از آغاز هزاره جدید، رویکرد به توسعه شهری دگرگونی مهمی را در پارادایم خود تجربه کرده است، بدین ترتیب با آموختن از تجارب پیشین، رویکرد پایین به بالا را به دست می‌دهد که تا حد زیادی متفاوت از گذشته می‌باشد. تغییر از نگاه تجویزی به مشارکتی، از تأکید بر نتیجه به تمرکز بر فرآیند، از وابستگی به منابع موجود به ظرفیت‌سازی، از توجه به راه‌حل‌های دولت‌محور به شیوه‌های حل مسئله مبتنی بر ابتکارات جامعه مدنی و از مساعدت و همیاری به مشارکت واقعی، ویژگی‌های این الگوی جدیدی توسعه است؛ الگویی که تأکید بنیادین بر نقش مردم، اجتماعات مردمی، جامعه مدنی و درنهایت مشارکت تمام ذی‌نفعان در مدیریت شهری و محله‌ای را دارد (حاجی‌پور، 1385: 38).

با توجه به آنچه گفته شد مدیریت شهری و محله‌ای باید با همکاری ذی‌نفعان و بخصوص شهروندان صورت بگیرد. شکل شمار ۲ انواع ذی‌نفعان در مدیریت شهری و محله‌ای را نشان می‌دهد.

پیشینه پژوهش

- سونینگ در مطالعه‌ای که در سال ۱۹۷۰ انجام داده است به این نتیجه رسیده که مدیریت شهری گروه‌ها را در شبکه‌های مختلفی که منافع آنها حکم می‌کند، قرار می‌دهد و توجه به منافع آنها در جهت‌دهی ساختار شهری مؤثر است. بنابراین مدیریت شهری به مسائلی می‌پردازد که شهروندان با آن درگیر هستند.

مشارکت شهروندی از سال ۱۹۵۰، موضوع دامنه‌داری در حوزه برنامه‌ریزی بوده، برنامه ریزان شهری تلاش نمودند در تصمیم‌گیری شهری از نظرات شهروندان مطلع شوند و با همکاری آن‌ها برنامه‌های خود را عملی سازند. برنامه ریزان شهری معتقدند که مشارکت، باعث می‌شود شهروندان نسب به تصمیم‌گیری‌های صورت گرفته در شهر مسئولیت‌پذیر گردند؛ یعنی حمایت عمومی از تصمیم‌گیری‌های اتخاذی از سوی مسئولان، باعث می‌شود متولیان امر به‌راحتی برنامه‌های خود را عملی نمایند (عباس زاده، ۱۳۸۷: ۷۲). در دهه ۱۹۷۰ نظریه‌های اثبات‌گرایی منطقی، در شکل جهان‌شمولی مورد تردید قرار گرفت و اندیشه مشارکت مردم در امور شهرها مورد توجه واقع شد که حاصل آن آثار دیوید هاروی و تولد مکتب جغرافیای رادیکال بود (قوام، ۱۳۸۱: ۱۸۸). نظریه مدیریت شهری از دیگر نظریات مرتبط با اصول شهروندمداری است، مدیریت شهری نوعی دموکراسی و خودگردانی محلی است که مردم در آن مشارکت بالایی را دارا هستند و این مشارکت برای اداره بهتر شهر می‌باشد (پاپلی یزدی و رجبی سناجرودی، ۱۳۸۳: ۲). ساختار مدیریت شهری باید مبتنی بر اصولی باشد که درواقع پی و شالوده این ساختار را به وجود می‌آورند این اصول عبارت‌اند از اصل تربیت شهری و آموزش شهروندان، اصل نظریاتی مداوم از شهروندان و نیز اصل جلب اعتمادبخش مردمی و خصوصی (مزینی، ۱۳۷۹: ۵۲). از نظر فرانسیس تیبالدز، هر تغییری در شهر ناراحت‌کننده است، اگر این تغییر به‌صورت غیرمنتظره و بدون اطلاع‌رسانی قبلی باشد، اوضاع بدتر می‌شود، به همین خاطر اهمیت حیاتی دارد که مردم از آنچه در حال رخ دادن است و از زمان و دلیل آن به‌طور کامل آگاه باشند. باستیه معتقد است فرایند تصمیم‌گیری شهری زمانی موجب منفعت مدیریت شهری می‌شود که شهروندان بیشتر به مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها علاقه پیدا کنند. از این رو قانونمند کردن این روند کمک زیادی به مدیریت شهری، شهروندان و مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها می‌نماید (صرافی و عبدالهی، ۱۳۴-۱۱۵: ۸۷).

سابقه علم مدیریت شهری به پیدایش شهر و ضرورت تدوین اصول و مقررات و قوانین زیستن انسانها در کالبد زیستی، روانی و اجتماعی باز می‌گردد (کردی، ۱۳۸۵: ۲۲). مدیریت جدید شهری تنها به معنای تهیه فهرستی از وظایف و فعالیت‌ها برای مدیران نمی‌باشد. این مدیریت شامل برخوردی نوین به مسئله مدیریت شهری

شکل شماره (۱): انواع ذی‌نفعان
منبع: Ubles et al, 2010: 25

- زبیری و همکاران (۱۳۸۷) در پژوهشی، به بررسی مشارکت شهروندان و نقش آن در مدیریت شهری شهرهای کوچک پرداخته‌اند. نمونه‌های موردی آن‌ها سه شهر "گله‌دار" در استان فارس، "ورزنه" در استان اصفهان و "هیدج" در استان زنجان بوده است. آن‌ها ابتدا پرسش‌نامه‌ای برای سنجش میزان مشارکت در شهرهای کوچک را تهیه کردند و در میان جامعه نمونه که ۲۵۵ نفر بالای شانزده سال بوده‌اند پخش کرده‌اند؛ این پرسش‌نامه‌ها را در محیط نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌اند و در نهایت به این نتیجه رسیده‌اند که مشارکت مردم در مدیریت شهری در سطح ضعیفی قرار دارد.

- خاکپور و همکاران (۱۳۸۹) در یک تحقیق، به بررسی عملکرد مدیریت شهری در گسترش فضاهای سبز عمومی پرداخته‌اند. آن‌ها برای دستیابی به اهدافشان از روش تاپسیس، که یکی از روش‌های برنامه‌ریزی چند معیاره است، استفاده کرده‌اند. نتایج آن‌ها نشان می‌دهد که ارتباط منطقی بین وسعت فضاهای سبز عمومی و عملکرد مدیریت شهری وجود ندارد.

- کاظمیان و همکاران (۱۳۸۹) در یک پژوهش به بررسی تأثیر الگوی شورایاری محلات در مشارکت شهروندان با مدیریت شهری پرداخته‌اند؛ این پژوهش به روش پیمایشی و با استفاده از پرسشنامه در بین ۳۸۵ نفر

- صرافی و همکاران (۱۳۸۵) به تحلیل مفهوم شهروندی و ارزیابی جایگاه آن در قوانین، مقررات و مدیریت شهری ایران پرداخته‌اند، نویسندگان در این نوشتار سعی کرده‌اند ضمن تحلیل و تشریح مفهوم، پیشینه و خواستگاه شهروندی، جایگاه آن در قوانین و مقررات شهری کشور را واکاوی کرده و ارتباط آن با مدیریت شهری را تبیین کنند.

- قربانی زاده و همکاران (۱۳۸۷) در یک پژوهش کاربردی که اطلاعات آن از میان 412 نفر از شهروندان تهرانی و با استفاده از پرسشنامه گردآوری شده بود، سعی کرده‌اند که تعدادی از عوامل مؤثر بر میزان استفاده از خدمات مرکز تازه تأسیس سامانه 137 توسط شهروندان را بررسی کنند تا از طریق شناسایی این عوامل، به فراگیر شدن هرچه بیشتر بهره‌گیری از این سامانه به‌عنوان یکی از زیرمجموعه‌های ضروری تحقق شهر الکترونیک کمک شود. نتیجه پژوهش حاکی از آن بود که مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر پذیرش سامانه ۱۳۷ توسط شهروندان « درک سهولت استفاده از سامانه » است و عامل « درک سودمندی و احساس مفید بودن سامانه » نیز می‌تواند در میزان استفاده عملی شهروندان از آن و احساس مفید بودن سامانه تأثیر به‌سزایی داشته باشد.

۲- روش میدانی که شامل پیمایش در محله سنگلج و توزیع پرسش‌نامه‌های طراحی شده در میان شهروندان می‌شود.

حجم نمونه مورد مطالعه ۹۶ نفر می‌باشد. در این پژوهش از روش نمونه‌گیری غیر احتمالی استفاده شده است. بر این اساس پرسش‌نامه‌ها میان ۹۶ نفر از شهروندان بیشتر از ۱۵ سال تقسیم شده است.

در نهایت داده‌های جمع‌آوری شده در نرم‌افزار SPSS که یک نرم‌افزار کاربردی است مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در این پژوهش متناسب با سؤال‌های تحقیق ۳ فرضیه مطرح می‌گردد که برای سنجش فرضیات اول و دوم از آزمون T-Test (آزمون مقایسه میانگین‌ها) و برای سنجش فرضیه سوم از آزمون پیرسون استفاده شده است. برای سنجش روایی پرسشنامه از روش روایی صوری و برای آزمون پایایی پرسشنامه از روش ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است که این مقدار ۰/۸۱ درصد محاسبه گردیده و بیانگر پایایی بالای پرسشنامه است.

جدول (۱): مقادیر ضریب آلفای کرونباخ برای آزمون میزان پایایی گویه‌های تحقیق

شاخص	تعداد ضریب پایایی ضریب	گویه‌ها هر شاخص پایایی کل
تلاش شورایی برای شناسایی مشکلات و ایجاد محله‌ای سالم	۵	۰/۷۸
فراهم عملکرد شورایی در فراهم کردن شرایط برای اوقات فراغت و برقراری آرامش	۵	۰/۸۴
عملکرد شورایی در انعکاس نیازهای محله به شهرداری	۵	۰/۸۸

محدوده مورد مطالعه

فضای مورد مطالعه، بخشی از پیکره تاریخی شهر تهران در منطقه ۱۲ می‌باشد. منطقه دوازده با مساحت ۱۶۰۰ هکتار (۲/۲۳ مساحت کل شهر). ۸۰ درصد وسعت فضاهای واجد ارزش هویتی تهران را در خود جای داده است. محدوده منتخب از منطقه ۱۲ تهران، محله سنگلج با مساحتی بالغ بر ۱۰۳ هکتار می‌باشد که نقشه‌های شماره ۱-۱ و ۱-۲ موقعیت محدوده‌ی محله را نشان می‌دهد. محله از شمال به خیابان ۱۵ خرداد، جنوب به خیابان مولوی، شرق به خیابان خیام و از غرب به خیابان وحدت اسلامی محدود می‌شود. جمعیت محله در سال ۱۳۸۵ برابر با ۲۳۹۹۴ نفر بوده است. (مهندسان مشاور باوند گزارش طرح تفصیلی منطقه ۱۲ تیرماه ۱۳۸۶).

شهروند و ۳۱۵ نفر شوراییار به انجام رسیده و پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها، نتیجه تحقیق نشان داده است که تأثیر الگوی مشارکتی شوراییار بر جامعه شوراییاران بسیار بیشتر از جامعه شهروندان بوده است.

- حسینی و همکاران (۱۳۹۰) به بررسی کمیسیون ماده پنج تهران به عنوان نهادی میان بخش در مدیریت شهری در تحقق توسعه پایدار شهر تهران پرداخته‌اند. یافته‌های آن‌ها نشان می‌دهد که در گروه نقاط قوت، ابلاغ مصوبات به ادارات و مناطق شهرداری در مدت‌زمان مقرر، در گروه نقاط ضعف، کمبود نیروی متخصص و فنی جدید، در زمینه عوامل فرصت‌ها، وجود فارغ‌التحصیلان دوره‌های تحصیلات تکمیلی مرتبط با مدیریت شهری و در زمینه تهدیدها، رانت زمین و دلالتی زمین با بالاترین وزن نسبی در اولویت قرار گرفته‌اند. در پایان پژوهش به لزوم مشارکت مردم در اعمال هر نوع تغییری تأکید کرده‌اند

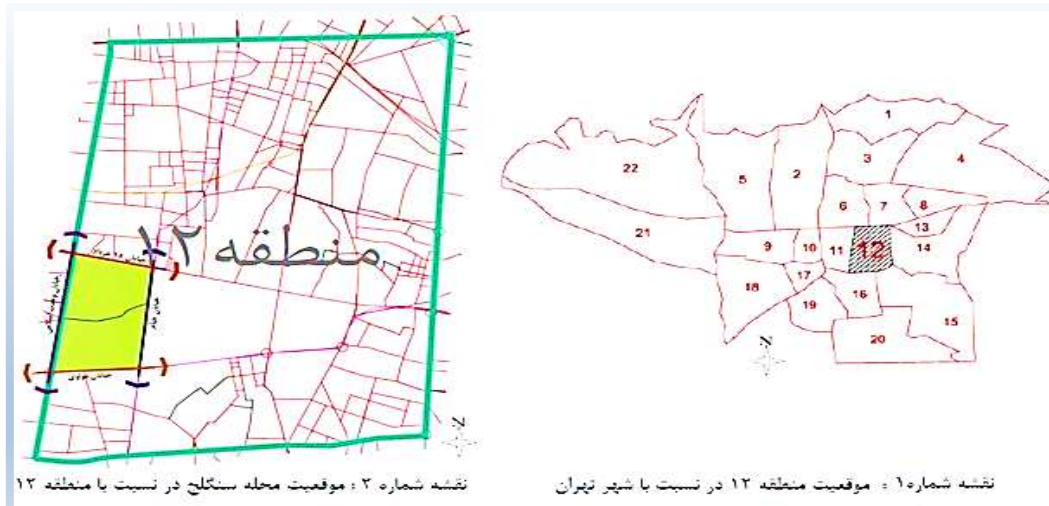
- لاله پور و همکاران (۱۳۹۰) در یک پژوهش ساختار مدیریت شهری ایران را مورد بررسی قرار داده‌اند. آن‌ها با توجه به یافته‌هایشان به این نتیجه رسیده‌اند که تمرکزگرایی در ساختار مدیریتی کشور، منجر به محدودیت اختیارات مدیریت شهری در موضوعات شهری گردیده است.

- تقوایی و همکاران (۱۳۹۰) در مقاله‌ای به بررسی متغیرهای ضروری عملکرد مدیریت شهری، در ارتباط با توسعه گردشگری پایدار شهری در شهر کرمانشاه پرداخته‌اند؛ نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد که بین مدیریت یکپارچه شهری و همکاری‌های متقابل مدیران شهری و مردم محلی برای دستیابی به توسعه پایدار رابطه مستقیمی وجود دارد، یعنی هر مقدار مدیریت شهری هماهنگ‌تر باشد و ارتباطات بیشتر بین مدیریت شهری و مردم محلی برقرار شود، به همان اندازه امکان دستیابی به توسعه پایدار گردشگری شهری بیش‌تر خواهد شد.

روش پژوهش

روش تحقیق در این پژوهش توصیفی-تحلیلی است و جمع‌آوری اطلاعات نیز به ۲ شیوه زیر انجام گرفته است:

۱- روش کتابخانه‌ای که به صورت گردآوری اطلاعات توصیفی و آماری از کتاب‌ها، مقالات، گزارشات، آمارنامه‌ها، سالنامه‌های آماری و سایت‌های معتبر خبری جمع‌آوری گردید.

منبع: نگارندگان

جدول شماره (۲): اطلاعات جمعیت شناختی پرسش شوندگان

		تعداد	درصد	درصد تجمعی					
جنس	مرد	۵۵	۴۳	۵۵	وضعیت	مجرد	۳۴	۳۵	۳۵
	زن	۴۱	۵۷	۱۰۰		متاهل	۶۲	۶۶	۱۰۰
سن	۱۵-۳۰	۲۷	۲۸	۲۸	تحصیلات	بی سواد	۱۴	۱۵	۱۵
	۳۰-۴۵	۲۱	۲۲	۵۰		زیر دیپلم	۱۴	۱۵	۳۹
	۴۵-۶۰	۲۱	۲۲	۷۲		دیپلم	۲۰	۲۱	۵۰
	بیشتر از ۶۰ سال	۲۷	۲۸	۱۰۰	کاردانی	۱۴	۱۵	۶۵	
وضعیت تاهل	مجرد	۳۴	۳۵	۳۵	کارشناسی	۱۳	۱۳	۷۸	
	متاهل	۶۲	۶۶	۱۰۰	ارشد و بالاتر	۲۱	۲۲	۱۰۰	
نوع سکونت	بی سواد	۱۴	۱۵	۱۵	ملکی	۴۸	۵۰	۵۰	
	زیر دیپلم	۱۴	۱۵	۳۹	اجاره	۴۱	۴۳	۹۳	
	دیپلم	۲۰	۲۱	۵۰	در برابر خدمت	۷	۷	۱۰۰	
	کاردانی	۱۴	۱۵	۶۵	رایگان	۰	۰	۱۰۰	
مدت سکونت	کارشناسی	۱۳	۱۳	۷۸	۱-۵ سال	۴۱	۴۲	۴۲	
	ارشد و بالاتر	۲۱	۲۲	۱۰۰	۶-۱۰ سال	۲۷	۲۸	۷۰	
	ملکی	۴۸	۵۰	۵۰	۱۱-۱۵ سال	۱۰	۱۱	۸۱	
مجموع	اجاره	۴۱	۴۳	۹۳	۱۶-۲۰ سال	۷	۸	۸۹	
	در برابر خدمت	۷	۷	۱۰۰	۲۰ سال به بالا	۱۱	۱۱	۱۰۰	
	رایگان	۰	۰	۱۰۰	مجموع	۱۱۵	۱۰۰	۱۰۰	

منبع: اطلاعات پرسشنامه

محله سنگلج، یکی از قدیمی‌ترین محلات شهر تهران است که در آن کیفیت‌های سکونتی به علت عدم استحکام بنا، نداشتن دسترسی‌های مناسب و عمدتاً بسیار باریک و ناکارآمد، پایین بودن سرانه‌های خدماتی در داخل محله و ... بسیار کاهش یافته تا جایی که سازمان نوسازی شهر تهران هم در راستای احیای بافت‌های فرسوده شهر به‌عنوان متولی و کارفرما اقدام به تهیه طرح‌هایی توسط تعدادی از مشاورین برای منطقه دوازده تحت عنوان طرح‌های منظر شهری نموده که امید بر آن است تا در راستای نوسازی و احیای این بافت‌ها، تمامی جنبه‌های اجتماعی و فرهنگی و ویژگی‌های بومی بافت لحاظ شده و روند احیا همراه با مشارکت اهالی محله صورت گیرد و دیدگاه مداخلات صرفاً جنبه‌های کالبدی و اقتصادی را هدف قرار ندهد.

یافته‌های پژوهش

در این قسمت از پژوهش داده و اطلاعاتی که به‌صورت میدانی و به کمک پرسش‌نامه گردآوری شده‌اند مورد ارزیابی قرار می‌گیرند.

بررسی ویژگی‌های دموگرافی

بر اساس مطالعات میدانی صورت گرفته ۵۷ درصد پرسش‌شوندگان را مرد و ۴۳ درصد پرسش‌شوندگان را زنان تشکیل می‌دهند. از لحاظ سنی بیشتر پرسش‌شوندگان بین گروه سنی ۱۵-۳۰ سال با ۲۸ درصد و ۶۰ سال و بالاتر با ۲۸ درصد قرار دارند. تعداد متاهلین منتخب در این پژوهش ۶۶ نفر با ۶۵ درصد و تعداد مجردین ۳۴ نفر با ۳۵ درصد هستند.

بیشتر و یا کمتر است. از این آزمون، از آنجایی که با یک متغیر سروکار داریم، برای آزمون فرضیه‌های توصیفی استفاده می‌شود.

جدول شماره (۳): میانگین پاسخ به گویه‌های میزان

گویه‌ها	جامعه	میانگین	انحراف خطای استاندارد	
			میانگین	استاندارد
گویه ۱	۹۶	۲/۲۳	۱/۰۸۱	۱/۱۰
گویه ۲	۹۶	۲/۵۱	۱/۲۴۰	۱/۲۷
گویه ۳	۹۶	۲/۵۶	۱/۱۲۲	۱/۱۵
گویه ۴	۹۶	۲/۶۴	۱/۱۵۳	۱/۱۸
گویه ۵	۹۶	۲/۶۳	۱/۱۹۹	۱/۲۲
گویه ۶	۹۶	۲/۲۹	۱/۲۳۰	۱/۲۶
گویه ۷	۹۶	۲/۴۶	۱/۲۲۲	۱/۲۵

با توجه به جدول فوق می‌توان بیان داشت که میانگین مشارکت شهروندان در اداره امور محله با ۲،۶۴، مشارکت در تصمیم‌گیری مدیریت محله با ۲،۶۳، مشارکت در حفظ پارک‌ها و فضای سبز محله ۲،۵۶، مشارکت با مدیران محله و شهر ۲،۵۱، مشارکت در برگزاری مراسم‌های فرهنگی و مذهبی ۲،۴۶، مشارکت در حل مشکل محله ۲،۲۹ و مشارکت جهت اجرای پروژه‌های عمرانی و خدماتی در محله ۲،۲۳ به ترتیب در رتبه‌های اول تا هفتم می‌باشند. این جدول بیانگر این است که میانگین میزان مشارکت در محله سنگلج کمتر از حد متوسط می‌باشد. حد متوسط در این پژوهش بر اساس طیف لیکرت پنج گزینه‌ای با میانگین ۳ در نظر گرفته شده است.

بیشترین تعداد تحصیل کرده در گروه کارشناسی ارشد و بالاتر با ۲۱ نفر و ۲۲ درصد و کمترین تعداد در میان گروه کارشناسی با ۱۳ نفر و ۱۳ درصد قرار دارند. نوع سکونت ۵۰ درصد پرسش‌شوندگان ملک شخصی، ۴۳ درصد اجاره‌نشین و ۷ درصد در برابر خدمت است. بیشترین تعداد مدت سکونت بین ۱-۵ سال با ۴۱ نفر و ۴۲ درصد است و کمترین تعداد نیز بین ۱۵-۲۰ سال با ۱۰ نفر و ۱۱ درصد می‌باشد.

آزمون فرضیات

در ابتدای این پژوهش سه سؤال مطرح شد، بنابراین فرضیه‌های که در راستای با سؤال‌های مربوط به این پژوهش مطرح می‌شوند به‌قرار ذیل می‌باشد:

- ۱- میزان مشارکت شهروندان در مدیریت محله در حد مطلوبی قرار نداد.
- ۲- در میان شهروندان محله سنگلج، تمایل به مشارکت در امور محله در حد بالایی قرار دارد.
- ۳- بین عملکرد شورایی با میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری رابطه معناداری وجود دارد.

آزمون فرضیه اول

میزان مشارکت شهروندان در مدیریت محله در حد مطلوبی قرار نداد.

برای سنجش این فرضیه از آزمون T-Test (آزمون مقایسه میانگین‌ها) استفاده شده است. آزمون میانگین یک جامعه بر مبنای توزیع T یک آزمون پارامتری می‌باشد که در آن به این موضوع پرداخته می‌شود که میانگین یک جامعه، به چه میزان از یک مقدار ثابت

جدول شماره (۴): آزمون T-Test در راستای بررسی فرضیه اول

95% Confidence Interval of the Difference		Mean Difference	Sig. (2-tailed)	df	t	
Upper	Lower					
-۰/۵۵	-۰/۹۹	-۰/۷۷۱	/۰۰۰	۹۵	-۶/۹۸۸	مشارکت جهت اجرای پروژه‌های عمرانی و خدماتی در محله
-۰/۲۴	-۰/۷۴	-۰/۴۹۰	/۰۰۰	۹۵	-۳/۸۷۰	مشارکت با مدیران محله و شهر
-۰/۲۱	-۰/۶۶	-۰/۴۳۸	/۰۰۰	۹۵	-۳/۸۲۰	مشارکت در حفظ پارک‌ها و فضای سبز محله
-۰/۱۳	-۰/۶۰	-۰/۳۶۵	/۰۰۳	۹۵	-۳/۰۹۹	مشارکت شهروندان در اداره امور محله
-۰/۱۳	-۰/۶۲	-۰/۳۷۵	/۰۰۳	۹۵	-۳/۰۶۵	مشارکت در تصمیم‌گیری مدیریت محله
-۰/۴۶	-۰/۹۶	-۰/۷۰۸	/۰۰۰	۹۵	-۵/۶۴۰	مشارکت در حل مشکلات محله
-۰/۲۹	-۰/۷۹	-۰/۵۴۲	/۰۰۰	۹۵	-۴/۳۴۴	مشارکت در برگزاری مراسم‌های فرهنگی و مذهبی در محله

جدول فوق میزان میانگین گویه‌های تمایل به مشارکت شهروندان در امور محله را نشان می‌دهد. بنابراین میانگین گویه تمایل به مشارکت در اداره امور محله با میانگین ۴،۲۲، تمایل به مشارکت در حل مشکل محله ۴،۰۴، تمایل به مشارکت در تصمیم‌گیری برای محله ۳،۹۹، تمایل به مشارکت در برگزاری مراسم‌های فرهنگی و مذهبی ۳،۹۲، تمایل به مشارکت در حفظ پارک‌ها و فضای سبز محله ۳،۸۰، تمایل به مشارکت با مدیران محله و شهر ۳،۷۷ و تمایل به مشارکت در جهت اجرای پروژه‌های عمرانی و خدماتی با میانگین ۳،۵، به ترتیب در رتبه‌های اول تا هفتم قرار دارند. بنابراین تمایل به مشارکت در مسائل مربوط به محله بیش از میانگین متوسط ۳ است.

با توجه به جدول آزمون T تک نمونه‌ای، مقدار معناداری (Sig.) حداکثر برابر با ۰/۰۰۰ شده است و چون این مقدار از $a = 0/05$ (خطای نوع اول) کمتر است و همچنین با توجه به کران بالا و کران پایین که اعداد دو طرف را به صورت نشان داده شده‌اند، می‌توان نتیجه گرفت که میانگین به دست آمده گویه‌ها در این آزمون بیش از حد متوسط میانگین ۳ می‌باشد. بنابراین در آزمون فرض مزبور، فرض صفر رد می‌شود. و می‌توان گفت که با سطح اطمینان ۹۵٪، فرضیه اول پژوهش تأیید می‌شود، در نتیجه تمایل به مشارکت شهروندان در مدیریت محله در حد مطلوبی قرار دارد.

آزمون فرض سوم

بین عملکرد شورایی با میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری رابطه معناداری وجود دارد. برای بررسی این فرضیه از آزمون پیرسون استفاده شده است. ضریب همبستگی پیرسون که با علامت r و یا ρ (به

با توجه به جدول آزمون T تک نمونه‌ای، مقدار معناداری (Sig.) حداکثر برابر با ۰/۰۰۳ شده است و چون این مقدار از $a = 0/05$ (خطای نوع اول) کمتر است و همچنین با توجه به کران بالا و کران پایین که اعداد دو طرف را به صورت منفی نشان داده شده‌اند می‌توان نتیجه گرفت که میانگین به دست آمده گویه‌ها در این آزمون کمتر از حد متوسط میانگین ۳ می‌باشد. بنابراین در آزمون فرض مزبور، فرض H_0 رد می‌شود. و می‌توان گفت که با سطح اطمینان ۹۵٪، فرضیه اول پژوهش تأیید می‌شود، در نتیجه میزان مشارکت شهروندان در مدیریت محله در حد مطلوبی قرار ندارد.

آزمون فرضیه دوم

در میان شهروندان محله سنگلج، تمایل به مشارکت در امور محله در حد بالایی قرار دارد. برای سنجش این فرضیه از آزمون T-Test (آزمون مقایسه میانگین‌ها) استفاده شده است.

جدول شماره (۵): میانگین پاسخ به گویه‌های تمایل به مشارکت

گویه‌ها	جامعه	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد میانگین
گویه ۱	۹۶	۳/۵۰	۱/۱۷۹	۰/۱۲۰
گویه ۲	۹۶	۳/۷۷	۱/۲۹۴	۰/۱۳۲
گویه ۳	۹۶	۳/۸۰	۱/۲۱۱	۰/۱۲۴
گویه ۴	۹۶	۴/۲۲	۰/۹۰۸	۰/۰۹۳
گویه ۵	۹۶	۳/۹۹	۱/۱۱۹	۰/۱۱۴
گویه ۶	۹۶	۴/۰۴	۱/۰۸۵	۰/۱۱۱
گویه ۷	۹۶	۳/۹۲	۱/۱۳۹	۰/۱۱۶

جدول شماره (۶): آزمون T-Test در راستای بررسی فرضیه دوم

95% Confidence Interval of the Difference		Mean Difference	Sig. (2-tailed)	df	t	
Upper	Lower					
۰/۷۴	۰/۲۶	۰/۵۰۰	۰/۰۰۰	۹۵	۴/۱۵۶	مشارکت جهت اجرای پروژه‌های عمرانی و خدماتی در محله
۱/۰۳	۰/۵۱	۰/۷۷۱	۰/۰۰۰	۹۵	۵/۸۳۹	مشارکت با مدیران محله و شهر
۱/۰۵	۰/۵۶	۰/۸۰۲	۰/۰۰۰	۹۵	۶/۴۹۱	مشارکت در حفظ پارک‌ها و فضای سبز محله
۱/۴۰	۱/۰۳	۱/۲۱۹	۰/۰۰۰	۹۵	۱۳/۱۴۴	مشارکت شهروندان در اداره امور محله
۱/۲۲	۰/۷۶	۰/۹۹۰	۰/۰۰۰	۹۵	۸/۶۶۴	مشارکت در تصمیم‌گیری مدیریت محله
۱/۲۶	۰/۸۲	۱/۰۴۲	۰/۰۰۰	۹۵	۹/۴۰۷	مشارکت در حل مشکلات محله
۱/۱۵	۰/۶۹	۰/۹۱۷	۰/۰۰۰	۹۵	۷/۸۸۳	مشارکت در برگزاری مراسم‌های فرهنگی و مذهبی در محله

منبع: داده‌های پرسش‌نامه

با توجه به نتایج به دست آمده از جدول ماتریس همبستگی، می‌توان گفت که با اطمینان ۹۹٪، درصد و سطح خطای کوچک‌تر از ۰.۱٪، بین شاخص‌های میزان مشارکت شهروندان در امور محله و عملکرد شورایی‌ها رابطه مثبتی وجود دارد. یعنی با افزایش و بهبود عملکرد شورایی، میزان مشارکت شهروندان نیز افزایش می‌یابد و برعکس. بنابراین فرضیه مطرح‌شده در راستای پژوهش تأیید می‌شود، چنانکه اعداد به‌دست‌آمده در آزمون پیرسون گویای آن می‌باشد. بنابراین میان میزان مشارکت شهروندان و تلاش شورایی برای شناسایی مشکلات و ایجاد محله‌ای سالم همبستگی معناداری در حدود ۸۶٪ وجود دارد که نشان از همبستگی بالای بین این دو متغیر است. همبستگی بین میزان مشارکت و عملکرد شورایی در فراهم کردن شرایط برای اوقات فراغت و برقراری آرامش با مقدار ۷۹٪، نیز نشان از همبستگی بالای بین این دو متغیر است که به‌صورت مثبت ارزیابی شده است. همچنان همبستگی بین میزان مشارکت و عملکرد شورایی در انعکاس نیازهای محله به شهرداری با مقدار ۷۶٪، گویای معناداری این همبستگی در سطح بالا می‌باشد.

لازم به ذکر است که علامت دوستاره (***) نیز نشانگر رابطه در سطح خطای کوچک‌تر از ۰.۱٪ و اطمینان ۹۹٪ است.

جدول زیر میانگین عملکرد شورایی و میزان مشارکت شهروندان را نشان می‌دهد. با توجه به اینکه میانگین هردوی آن‌ها کمتر از میانگین متوسط ۳ می‌باشد، می‌توان نتیجه گرفت که عملکرد شورایی برای فراهم کردن زمینه در جهت مشارکت شهروندان در امور محله رضایت‌بخش نبوده است.

معنی (رو) نشان داده می‌شود، یک آزمون پارامتری است. این آزمون، برای محاسبه درجه و میزان ارتباط خطی بین دو متغیر در سطح فاصله‌ای و نسبی به کار می‌رود که معمولاً در سطح ترتیبی نیز استفاده می‌شوند. در واقع، این همبستگی میزان ارتباط خطی بین متغیرها را اندازه‌گیری می‌کند. مقادیر ضریب همبستگی پیرسون بین -۱ تا +۱ در نوسان است که علامت آن، نشانگر جهت رابطه (مثبت و منفی) می‌باشد. اگر مقدار به‌دست‌آمده مثبت باشد به معنی این است که تغییرات دو متغیر به‌طور هم‌جهت اتفاق می‌افتد یعنی با افزایش در هر متغیر، متغیر دیگر نیز افزایش می‌یابد و برعکس اگر مقدار r منفی شد یعنی اینکه دو متغیر در جهت عکس هم عمل می‌کنند یعنی با افزایش مقدار یک متغیر مقادیر متغیر دیگر کاهش می‌یابد و برعکس. اگر مقدار به‌دست‌آمده صفر شد نشان می‌دهد که هیچ رابطه‌ای بین دو متغیر وجود ندارد و اگر +۱ شد همبستگی مثبت کامل و اگر -۱ شد همبستگی کامل و منفی است. منتهی در هنگام تفسیر باید به مقدار مطلق ضریب همبستگی توجه کنیم.

جدول شماره (۷): تفسیر نتایج همبستگی در SPSS

ضریب همبستگی	تفسیر
۰/۱۹ - ۰/۱۰	خیلی اندک و قابل چشم‌پوشی
۰/۳۹ - ۰/۲۰	خیلی اندک و قابل تأمل
۰/۶۹ - ۰/۴۰	متوسط
۰/۸۹ - ۰/۷۰	زیاد
۱/۰۰ - ۰/۹۰	خیلی زیاد

لازم به ذکر است که همین مقادیر برای مقادیر منفی نیز صدق می‌کنند.

جدول شماره (۸): آزمون همبستگی پیرسون میان میزان مشارکت شهروندان و عملکرد شورایی

میزان مشارکت شهروندان	عملکرد شورایی	میزان مشارکت	عملکرد شورایی	Pearson Correlation	میزان مشارکت شهروندان
۱	۱	۸۶٪	۷۹٪	۰/۸۶	۹۶
		۷۶٪	۹۶٪	۰/۷۶	۹۶
		۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۹۶
				Sig. (2-tailed)	
				N	

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

جدول شماره (۹): مقایسه میانگین عملکرد شورایی و میزان مشارکت شهروندان

میانگین	عملکرد شورایی	میزان مشارکت
۲/۵۴۴۸	۲/۶۳۶۹۰۵	
جامعه نمونه	۹۶	۹۶
انحراف استاندارد	۱/۹۸۲۱۶	۱/۹۹۹۲۲۹۹

نتیجه گیری

در چند دهه اخیر تمرکز بر برنامه ریزی از پایین به بالا در کشورهای توسعه یافته بیشتر شده است و عامل موفقیت های گوناگونی در عرصه های مختلف شهری بوده است. بنابراین بررسی این امر در کشورهای در حال توسعه نیز جای تأمل دارد. امروزه در شهرهای کشورهای توسعه نیافته برنامه ریزی به صورت متمرکز و از بالا به پایین می باشد و عرصه را برای مشارکت ذی نفعان در اداره امور شهر تنگ کرده است. در پژوهش حاضر سعی بر آن بود که این ضعف عمده برنامه ریزی در مدیریت محله سنگلج نشان داده شود. برای انجام این عمل در ابتدا به بیان مسئله و تشریح آن پرداخته شد و سه سؤال در راستای مسئله مطرح گردید. متناسب با سؤالات پژوهش فرضیه های ادعا شد. فرضیه اول که مدعی بود میزان مشارکت شهروندان در محله سنگلج در حد مطلوبی قرار ندارد، با استفاده از آزمون T تک نمونه ای مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاصل از آن نشان داد که میانگین گویه های طراحی شده برای سنجش این متغیر برابر با ۲/۶۴ می باشد که این بیانگر پایین بودن میزان مشارکت شهروندان در اداره امور شهری می باشد و می توان نتیجه گرفت هنوز زمینه برای مشارکت شهروندان در مدیریت محله فراهم نشده است. فرضیه دوم نیز که مدعی بود در میان شهروندان محله سنگلج، تمایل به مشارکت در امور محله در حد بالایی قرار دارد. با استفاده از آزمون T تک نمونه ای که یک آزمون برای مقایسه میانگین جامعه است مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاصل از آزمون نشان داد که میانگین تمایل به مشارکت شهروندان محله سنگلج در اداره امور شهر ۳/۵۷ می باشد که نشان از تمایل بالای شهروندان به در امور شهری می باشد. در نتیجه می توان نتیجه گرفت که این یک سرمایه بزرگ و بالقوه است که باید زمینه برای بالفعل کردن آن فراهم شود. در نهایت فرضیه سوم نیز مطرح شد که مدعی بود بین عملکرد شورایی با میزان مشارکت شهروندان رابطه معناداری وجود دارد. برای بررسی این فرضیه از آزمون پیرسون استفاده شد که مقدار این همبستگی در حدود ۰/۸۳۷ بود که با توجه به تفسیر همبستگی میان متغیرها این عدد گویای همبستگی زیاد میان این دو متغیر می باشد که بهبود در یک از آنها باعث بهبود در دیگری می شود و برعکس. بنابراین با توجه به میانگین عملکرد شورایی که حدود ۲/۵۴ است و میانگین میزان مشارکت که ۲/۶۴ است می توان نتیجه گرفت که هنوز شورایی نتوانسته است به عنوان یک نهاد

مردمی زمینه را برای مشارکت مردم در اداره امور شهری فراهم کند.

پیشنهادها

- فراهم نمودن شرایط برای مشارکت شهروندان در امر مدیریت شهری
- تلاش در جهت تمرکززدایی و واگذاری امور به سازمان های محلی و مردمی
- ایجاد ظرفیت های سازمانی لازم برای پذیرش مشارکت و مداخله مؤثر تمامی عوامل، کنشگران و ذی نفعان در تصمیم سازی ها و تصمیم گیری های مدیریت شهری و ایجاد زمینه برای تشکیل گروه های سازمان یافته شهروندی جهت ایجاد پیوستگی بین مردم و نهادهای مسئول و نظارت بر حسن انجام کارهای مدیریت شهری
- تقویت شوراهای برنامه ریزی و توسعه استانی و ایجاد نهادهای مشخص برنامه ریزی و توسعه در سطح محلی در راستای هماهنگی بین سیاست ها و اقدامات در نظام مدیریت شهری.
- شورایی محله و شورای شهر که منتخب مردم هستند نسبت به خواسته های مردم پاسخگو باشند.
- اداره مردمی محله و مشارکت شهروندان باید به عنوان یکی از ورودی های ارزشمند، در توسعه محله ای و مدیریت محله ای و اجرای اقدامات و پروژه های شهری دخالت داده شود تا به تبع آن حکومتی شهروند مدار را ترویج دهد و جامعه مدنی معنای خود را در بین مفاهیم شهری پیدا کند.

منابع

- اجلالی، پرویز و دیگران (۱۳۹۱)، نظریه برنامه ریزی: دیدگاه های سنتی و جدید، تهران: انتشارات آگه.
- بایزیدی، ابراهیم و همکاران (۱۳۹۱)، تحلیل داده های پرسشنامه ای به کمک نرم افزار SPSS، تهران: انتشارات عابد.
- برک پور، ناصر و ایرج اسدی. (۱۳۸۸)، مدیریت و حکمروایی شهر، تهران: دانشگاه هنر.
- برک پور، ناصر. (۱۳۸۲)، واژگان شهری، ماهنامه شهرداری ها، شماره ۷۲.
- پاپلی یزدی، محمدحسین و حسین رجیبی سناجردی. (۱۳۸۲)، نظریه های شهر و پیرامون، تهران: انتشارات سمت.

- فرجی راد، خدر و غلامرضا کاظمیان (۱۳۹۱) توسعه محلی و منطقه‌ای از منظر رویکرد نهادی، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- قربانی زاده، وجه‌الله، غلامحسین دلجو و آبین امیری (۱۳۸۷). عوامل مؤثر بر پذیرش سامانه مدیریت شهری تهران (۱۳۷) توسط شهروندان، مجله مدیریت شهری، شماره ۲۲.
- قوام، احمد (۱۳۸۱)، توسعه سیاسی و تحول اداری، تهران: انتشارات قومس.
- کردی، عبدالرضا (۱۳۸۵)، اصول و مبانی خلاقیت در مدیریت شهری، مجله شهرداری‌ها، شماره ۷۵.
- کاظمیان، غلامرضا، فریده حق‌شناس کاشانی و رضا شادمان فر (۱۳۸۹) بررسی تأثیر الگوی شورایی محلات در مشارکت شهروندان با مدیریت شهری، فصلنامه مطالعات مدیریت شهری، شماره ۳.
- لاله پور، منیژه (۱۳۸۶)، حکمروایی شهری و مدیریت شهری در کشورهای در حال توسعه، مجله جستارهای شهرسازی، شماره ۱۹ و ۲۰.
- مزینی، منوچهر (۱۳۷۹)، شهرداری، شوراها و مدیریت شهری در ایران، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲.
- Diaz orueta, F (2007), Madrid: Urban regeneration projects and social mobilization, cities journal, Vol24, Issue 3.
- Hurwitz, J. G. (1975) "Participatory Planning in an Urban Neighborhood", DMG journal, Vol. 9, No. 4, pp. 357- 384.
- IULA- EMME, (1993), Urban Management Development, IULA- EMMEMED - URBS, Istanbul
- Rusmarsidik, T.(2000). Models of Urban Governance for Bandung Metropolitan Area in Indonesia, center for developing cities. WWW.Cities.Canbera.Edu.Au.
- Politigues Urbanites Et Strategies Corporative. Sociology Dutravail (۱۹۷۰) Thooening j.g.Fried Berge Dolitague Urban.Nou, Seuil, Paris
- Ubels, Jan, Acquaye-Baddoo, Naa-Aku, and Fowler, Alan (2010) Capacity Development in Practice, Earth scan.
- World Bank (2000).World Bank Report 2000. Washington DC
- تقوایی، مسعود و اعظم صفراآبادی (۱۳۹۰) نقش مدیریت شهری در دستیابی به توسعه پایدار گردشگری: مطالعه موردی-شهر کرمانشاه، مجله مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، شماره ۴.
- حبیب پور، کرم و رضا صفری (۱۳۹۱)، راهنمای جامع کاربرد SPSS در تحقیقات پیمایشی، تهران: انتشارات متفکران.
- حسن‌زاده، رمضان (۱۳۹۲)، روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، چاپ چهاردهم، تهران: نشر ساوالان.
- حسینی، علی و همکاران (۱۳۹۰)، نقش نهادهای مدیریت شهری در مدیریت پایدار شهر با تأکید بر جایگاه کمیسیون ماده پنج شهر تهران، مجله مدیریت شهری، شماره ۲۸.
- خاکپور، براتعلی و همکاران (۱۳۸۹)، بررسی گسترش مدیریت شهری در فضاهای سبز عمومی (پارک‌ها) با استفاده از روش تاپسیس (مطالعه موردی: شهر مشهد)، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۱۴.
- زیاری، کرامت الله و همکاران (۱۳۸۸)، بررسی مشارکت شهروندی و نقش آن در مدیریت شهری شهرهای کوچک (نمونه موردی: شهرهای گله دار، ورزنه و هیدج)، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۱۳.
- صراقی، مظفر و مجید عبدالهی (۱۳۸۷)، تحلیل مفهوم شهروندی و ارزیابی جایگاه آن در قوانین، مقررات و مدیریت شهری کشور، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۶۳.
- صراقی، مظفر (۱۳۷۹)، شهر پایدار چیست؟، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۴.
- عباس زاده، محمد (۱۳۸۷)، بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در امور شهر (مطالعه موردی: شهر اصفهان)، استادان راهنما: دکتر رسول ربانی و دکتر وحید قاسمی، پایان‌نامه دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه اصفهان.
- علوی تبار، علیرضا (۱۳۷۹)، بررسی الگوی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها، جلد اول (تجارب جهانی و ایران)، تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور.
- علوی تبار، علیرضا (۱۳۷۹)، بررسی الگوی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها، جلد دوم (یافته‌های تجربی و راهبردها)، تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور.